

місцевостях—Сібіру, Польщі, Бесарабії, Каспійщині то-що. Фактично отже для ширших кругів селянства має реальне значіння тільки скасування недоїмок по викупних платіжах, але що цих недоїмок після 1905 року зосталося дуже мало, то й ця полегкість вносить у селянське життя мало змін.

Коли знов переглянути всі перераховані полегкості, то побачимо, що найширші з них—про догляд за селянськими сиротами й про поділ прибутків селянського банку—мають досить непевний вигляд і ще не швидко здійсняться, а більш дрібні полегкості мають значіння тільки для обмежених кругів селянства. Не можна після цього не признати, що указ 21 февраля в великій мірі уступає попереднім указам, що мали значіння для селянства.

Аби моє зверху...

Часто цими словами доводиться характеризувати літературну полеміку, коли вона одійде од свого безпосереднього завдання—дізнати й виявити правду, або хоч розкрити те, в чому не можуть погодитися між собою полемисти. Полеміка заходить тоді в тупий кут, що з його нема виходу. Все вже сказано, всі аргументи вислухано з обох боків, нового сказати нема чого, й лишається, коли є непереможна охота стояти на своєму, або перетирати старі аргументи, або надолужати уципленими прикростями проти особи опонента. Перше робити нудно, та й не потрібно, друге лекше й принагідше, і на цьому можна зажити хоч аби яких, хоч дешевеньких лаврів, нищучи супротивника з побідним виглядом й дістаючи легку перемогу в чисто словесному турнірі... Тим то закінчення полеміки часто буває далеко гіршим од заігального її тону й вартості; „аби моє зверху“—цей замір псує іноді й ті здобутки, які далі вже полеміка попередю, бо затемнює суть висненого вже питання.

У такий тупий кут завів д. Богучарський і ту цікаву полеміку, що знялась коло ймення Драгоманова та органа Земського Союзу „Вольное Слово“. В нашій газеті недавно було переказано ту полеміку досить докладно*) і вертатися знов до неї нема потреби. Нагадаю тільки, що д. Б. Кістяківський аналізом аргументів супротивника та розглядом самого „Вольного Слова“ й тодішніх громадських стосунків довів цілком ясно й безперечно, що д. Богучарський помилився, виставляючи „Вольное Слово“ за „дѣтище мужественныхъ добровольцевъ“, тоб то охранных сфер. Д. Богучарському вольно на це не пристати, вольно обстоювати за свою думку, вольно обставляти її новими доказами,—все це можна б зрозуміти й оправдати дальшу полеміку, коли б вона щось нове додавала. Але автор порадив собі інакше; захопившись думкою—„аби моє зверху“ він у „Русской Мысли“ (кв. II) друкує нову статтю „Въ заключение полеміки“, з якої видно хіба лиш те, як йому страшенно хочеться бути зверху і як мало він дбає про те, щоб справді оборонити свою позицію. Вигляд побідений, отрутих стріл на адресу д. Кістяківсь-

кого чимало випущено, а позиція світить дірчастими стінами, і навіть не хоче помітити цього д. Богучарський у полемичному запалі. Навіть більше,—з завзятим, вартим кращої долі, він і сам, власними руками, робить нові діри й гадає, що тим обороняє свою безнадійну позицію, коли на оборону її притягає ще й свого опонента. Звичайно—такі його, д. Богучарського, зверху, йому належить останнє слово, але краще б він того останнього слова не говорив був...

„Само собою разумѣтся, что я безусловно остаюсь при своемъ мнѣніи“—само собою каже д. Богучарський і це й усе, що можна витягти з його останнього слова. За-для таких мизерних наслідків ледве чи варто було його говорити. Ледве чи варто теж було аж двічі напірати на те, що його, д. Богучарського, та ще йому відомих людей аргументи д. Кістяківського переконані „въ правильности моихъ взглядовъ“: занадто це суб'єктивний доказ і заінтересованій стороні тим паче не годилося б ним орудувати. Так само не годилося б так неуважно читати статті опонента...

В статтях д. Кістяківського, як уже згадано, міститься багато фактичного матеріалу, але д. Богучарський не хоче бачити його, і заплочивши очі вимагає „ще і ще фактів“. Вимагаючи їх од опонента, він забуває про дві річі. Перша—у його самого фактів на те, щоб назвати „Вольное Слово“ провокаційним органом, нема жадних: адже сам він писав, що до тієї думки довів його „цѣлый рядъ соображеній“, на наш взгляд неопровержимых*). А „соображенія“, хоча б вони належали й д. Богучарському і здавались йому непохитними, все-таки ще не суть факти. Друга—повинність довести свою думку фактами—оте, мовляв, *opus probandi*—лежить як-раз на йому, а не на д. Кістяківському. „Вольное Слово“ оповістило себе органом „Земського Союзу“, д. Богучарський проти цього сперечається,—ну то від його ми маємо право дожити не „соображеній“, а фактів, се-б то того, чого він як-раз і не дає, хоч вимагає од супротивника. Тим-то вимагання оце скидається просто на полемичний маневр, може й зручний для замаскування дірчастих стін своєї позиції, але ні трохи не помічний для справи, що за тими дірчастими стінами укрилася. Тим більш не помічний, що заховуючи занадто побідений вигляд, д. Богучарський дуже й дуже поточизав назад проти того, де стояв на початку полеміки. В своїй книзі він називав „Вольное Слово“ просто органом „мужественныхъ добровольцевъ“, не надаючи йому ніяких заслуг у визвольному рухові; опісля ж мусів таки признати за ним приваїмні „конституційныя цѣли“. А в цьому власне й лежить уся вага справи, і коли б д. Богучарський й положив був це в основу своїх дослідів, то може й висновки були б інші. Це між иншим завважив у тій самій книжці „Русской Мысли“ і д. Дебагорій-Мокрієвич, означивши цілу низку недоречностей у „соображеніяхъ“ д. Богучарського. „Я понялъ бы еще,—пише д. Дебагорій-Мокрієвич,—если бы „Вольное Слово“ было создано раньше конституціонали-

*) Богучарский В.—Из истории политическо-вой борьбы въ 70—80 г.г. XIX в. Москва, 1912, стр. 386.

стами и Мальшинский *монголь* втерся
въ редакцію съ освѣдомительными цѣ-
лями; но самому ѣхать за границу и
организовать тамъ конституціонный
органъ для борьбы съ терроромъ—эта
провокація ужь что-то чересчуръ даль-
новидная и хитрая“ (стор. 109).

Може зрозумів би це й д. Богучар-
ський, як би до справи підійшов, не
заплющивши очей, та як би й потім
менше дбав про те, аби його було
зверху...

С. Єфремов.

